

ผู้สอบบัญชีจะตรวจสอบธุรกิจขนาดย่อมได้อย่างไร

ดร.ศิลปพร ศรีจันเพชร*

ชาญชัย ตั้งเรื่อนรัตน์**

บทนำ

โดยปกติแล้ว ผู้สอบบัญชีสามารถใช้มาตรฐานการสอบบัญชีในการตรวจสอบงบการเงินของกิจการต่างๆ ได้ทุกชนิดและทุกประเภท มาตรฐานการสอบบัญชีจะกำหนดหลักการพื้นฐานและวิธีการตรวจสอบที่สำคัญไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ธุรกิจหรือกิจการขนาดย่อมนั้นมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชี ถึงกระนั้นก็ตาม คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชี สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็ได้มีเจตนาที่จะออกมาตรฐานการสอบบัญชี สำหรับการตรวจสอบธุรกิจขนาดย่อมขึ้นมาโดยเฉพาะ เนื่องจากผู้สอบบัญชียังสามารถปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปอยู่แล้ว เพียงแต่อาจต้องมีการปรับปรุง หรือตัดแปลงวิธีการตรวจสอบให้เข้ากับลักษณะเฉพาะของธุรกิจขนาดย่อมเท่านั้น

กรรมการมาตรฐานการสอบบัญชี และอนุกรรมการกลั่นกรองมาตรฐานการบัญชี และประธานอนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือสภาวิชาชีพบัญชีในการเร่งจัดทำมาตรฐานการบัญชี คณะทำงานติดตามมาตรฐานวิชาชีพสากล สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ ภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** อนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือสภาวิชาชีพบัญชีในการเร่งจัดทำมาตรฐานการบัญชี และคณะทำงานติดตามมาตรฐานวิชาชีพสากล สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ อาจารย์ประจำ ภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ด้วยเหตุนี้ สหพันธ์นักบัญชีระหว่างประเทศ (International Federation of Accountants หรือ IFAC) จึงได้ออกแนวปฏิบัติงานสอบบัญชี รหัส 1005 เรื่อง ข้อควรพิจารณาในการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม (International Auditing Practice Statements หรือ IAPs No 1005 : The Special Considerations in the Audit of Small Entities) เพื่อให้ผู้สอบบัญชีใช้เป็นแนวทางในการตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม

ความหมายของธุรกิจขนาดย่อม

ความหมายของธุรกิจขนาดย่อมตามแนวปฏิบัติงานสอบบัญชี รหัส 1005 นี้ ไม่ได้พิจารณาเพียงแค่ขนาดของกิจการเท่านั้น แต่ยังพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะต่างๆ ของกิจการด้วย เช่น

- เจ้าของกิจการเข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องในการบริหารธุรกิจประจำวัน
 - กิจการมีข้อจำกัดทางการควบคุมภายใน (เช่น ข้อจำกัดทางการแบ่งแยกหน้าที่)
 - แหล่งที่มาของรายได้มีไม่มากนัก
 - การบันทึกรายการและเหตุการณ์ทางบัญชีไม่ซับซ้อน
- เนื่องจากธุรกิจขนาดย่อมมักมีทุนทรัพย์น้อย จึงไม่สามารถจ้างบุคลากรด้านบัญชีการเงินเป็นจำนวนมากได้ งานที่เกี่ยวกับระบบบัญชีและการเงินทำโดยพนักงานบัญชีเพียงไม่กี่คน ซึ่งมีผลทำให้การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างพนักงานเป็นไปได้ยาก ถึงแม้ว่าโดยหลักการแล้ว เจ้าของกิจการจะเข้ามาดูแลและรักษารายรับสิน ตลอดจนการจัดให้มีระบบบัญชีที่ดี แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าของธุรกิจขนาดย่อมมักให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านอื่นมากกว่า เช่น การขาย การผลิต การจัดซื้อ เป็นต้น ดังนั้น การบันทึกบัญชีที่ไม่สมบูรณ์ ครบถ้วน และข้อจำกัดทางการควบคุมภายใน จึงเป็นปัญหาที่พบอยู่เสมอในกิจการขนาดย่อม แนวทางปฏิบัติในการตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อมจึงพิจารณาโดยอาศัยมาตรฐานการสอบบัญชี ที่มีอยู่แล้วได้ดังนี้

รหัส 200 วัตถุประสงค์และหลักการพื้นฐานของการสอบบัญชี

ISA 200 General Principles Governing an Audit of Financial Statements

ในการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชียังคงปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่กำหนดโดยสภาวิชาชีพบัญชี และต้องวางแผนงานกับพนักงานโดยใช้วิจารณญาณในการสังเกต และระมัดระวังผู้ประกอบวิชาชีพต่อข้อมูลของกิจการ โดยหนึ่งถึงสถานการณ์แวดล้อมที่อาจมีอยู่ ซึ่งเป็นเหตุให้ข้อมูลในงบการเงินขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ

รหัส 210 ข้อตกลงในการรับงานสอบบัญชี

ISA 210 Terms of Audit Engagements

ในกรณีจ้างงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม กิจการมักอาศัยความช่วยเหลือจากผู้สอบบัญชี หรือจากบุคคลภายนอก (เช่น สำนักงานทำบัญชี) เป็นเหตุให้ผู้บริหารของกิจการเข้าใจผิดว่าตนไม่ต้องรับผิดชอบในการจัดทำงบการเงิน ดังนั้น หนังสือตอบรับงานสอบบัญชีจึงควรระบุถึงความรับผิดชอบของผู้บริหารต่องบการเงินอย่างชัดเจน ตลอดจนขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ

ก่อนรับงานสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาถึงความเพียงพอและความเชื่อถือได้ของหลักฐานที่ได้จากระบบบัญชีของกิจการ เพื่อสนับสนุนการแสดงความเห็นต่องบการเงินที่จะตรวจสอบ เช่น การพิจารณาถึงสถานการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติตามสอบบัญชี การถูกจำกัดขอบเขตการตรวจสอบ ความเพียงพอและความครบถ้วนของการบันทึกบัญชี เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สอบบัญชีปฏิเสธที่จะรับงาน ในกรณีที่รับงานตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรแจ้งให้กิจการทราบถึงประเภทของรายงานการสอบบัญชีที่คาดว่าจะนำเสนอด้วย

รหัส 220 การควบคุมคุณภาพงานสอบบัญชี

ISA 220 Quality Control for Audits of Historical Financial Information

การควบคุมคุณภาพงานสอบบัญชีมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มั่นใจว่างานตรวจสอบมีการปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีของธุรกิจขนาดย่อมควรตระหนักถึงคุณภาพงานสอบบัญชี ทั้งนี้ เพื่อกำหนดนโยบายของสำนักงาน และวิธีการตรวจสอบที่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ

ลักษณะ ระยะเวลาและขอบเขตของนโยบายและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพของสำนักงานสอบบัญชี ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เช่น ขนาดของกิจการที่ตรวจสอบ นโยบายการควบคุม คุณภาพที่นำมาใช้ในสำนักงานสอบบัญชี โดยทั่วไปจะรวมถึงข้อกำหนดทางวิชาชีพ ความชำนาญและความรู้ความสามารถ การมอบหมายงาน การแบ่งงาน การขอคำปรึกษาหารือ การตอบรับงานและการคงไว้ซึ่งลูกค้า และการติดตาม

โดยส่วนใหญ่ ธุรกิจขนาดย่อมมักตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีขนาดเล็ก ซึ่งอาจไม่มีการมอบหมายงานตรวจสอบและการแบ่งงานอย่างเพียงพอ กล่าวคือ ผู้สอบบัญชีอาจปฏิบัติงานตรวจสอบแต่เพียงผู้เดียวโดยไม่มีผู้ช่วย หรือมีผู้ช่วยเพียงไม่กี่คน ในบางสถานการณ์ ผู้สอบบัญชีอาจจำเป็นต้องขอคำปรึกษาหารือจากผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมทั้งจากภายในและภายนอกสำนักงาน เมื่อมีความจำเป็นหรือในกรณีที่ต้องอาศัยวิจรรณญาณในประเด็นการตรวจสอบที่มีความซับซ้อนหรือมีความผิดปกติ

ตัวอย่างของวิธีการควบคุมคุณภาพที่แสดงไว้ในรหัส 220 และ International Standards on Quality Control (ISQCs) ก็ยังสามารถนำมาใช้ได้ แต่ภายในขอบเขตที่จำกัด ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอบบัญชีมั่นใจได้ว่างานตรวจสอบธุรกิจขนาดย่อมเป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชี

รหัส 230 กระดาษทำการของผู้สอบบัญชี

ISA 230 Documentation

โดยทั่วไป ผู้สอบบัญชีมีความรู้ความเข้าใจในการและธุรกิจที่ตรวจสอบในระดับหนึ่ง แม้ธุรกิจขนาดย่อมนั้น ผู้สอบบัญชีและเจ้าของกิจการมักมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่ผู้สอบบัญชีได้เข้ามาตรวจสอบรายการบัญชีที่เจ้าของตนเอง โดยไม่อาศัยผู้ช่วย ทำให้มีโอกาสน้อยที่จะเกิดข้อผิดพลาดระหว่างการตรวจสอบและข้อสงสัยจากขนาดของธุรกิจที่ตรวจสอบไม่ใหญ่นัก อีกทั้งรายการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างปีก็ไม่ซับซ้อน คือ ระยะเวลาสั้น การมีความรู้ความเข้าใจในธุรกิจดังกล่าว มิได้เป็นข้ออ้างให้ผู้สอบบัญชีไม่ต้องจัดทำกระดาษทำการ ผู้สอบบัญชียังควรจัดทำกระดาษทำการที่มีความสมบูรณ์และมีรายละเอียดเพียงพอที่จะทำให้มีความเข้าใจในการสอบบัญชีโดยรวม

นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรบันทึกเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญเพื่อเป็นหลักฐานประกอบการแสดงความเห็น และเป็นหลักฐานว่าการปฏิบัติตามงานตรวจสอบเป็นไปตามมาตรฐานการสอบบัญชี ถึงแม้ว่าผู้สอบบัญชีจะปฏิบัติงานตรวจสอบแต่เพียงผู้เดียวก็ตาม การบันทึกเหตุผลและสรุปความเห็นเรื่องที่สำคัญในการตรวจสอบ จะช่วยให้ผู้สอบบัญชีเข้าใจประเด็นปัญหา และสามารถสรุปผลจากหลักฐานที่ได้รับจากการตรวจสอบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

รหัส 230 ได้กำหนดตัวอย่างของกระดาษทำการของผู้สอบบัญชี ซึ่งผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อมสามารถใช้วิจรรณญาณในการกำหนดรูปแบบกระดาษทำการที่ควรจะมีในการตรวจสอบเป็นกรณีๆ ไป โดยทั่วไปข้อมูลที่ทั้งผู้สอบบัญชีทั้งธุรกิจขนาดใหญ่และขนาดย่อมควรบันทึกไว้ในกระดาษทำการ ได้แก่ การวางแผนการตรวจสอบ แนวทางสอบบัญชี และข้อสรุปจากหลักฐานการตรวจสอบ

รหัส 240 การทุจริตและข้อผิดพลาด

ISA 240 The Auditor's Responsibility to Consider Fraud in an Audit of Financial Statements

การที่เจ้าของกิจการเข้ามาบริหารงานประจำวัน โดยตรงอาจช่วยขจัดเหตุขัดข้องของการควบคุมภายใน และลดระดับของการทุจริตและข้อผิดพลาดของพนักงาน ได้บ้าง แต่ในกรณีกลับกัน การที่เจ้าของเข้ามาบริหารงาน และเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงในการบริหารงานประจำวัน อาจมีผลเสีย เช่น เจ้าของกิจการหรือผู้บริหารไม่ปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายในเสียเอง หรืออาจสั่งให้พนักงานปฏิบัติกรในเรื่องที่ไม่สมควร จึงอาจกล่าวได้ว่า ธุรกิจขนาดย่อมมีข้อจำกัดในเรื่องการควบคุมภายใน ซึ่งอาจก่อให้เกิดการทุจริตและข้อผิดพลาดได้มากกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ แต่ทั้งนี้ รหัส 240 ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะระบุว่าผู้สอบบัญชีของธุรกิจขนาดย่อมจะต้องเผชิญความเสี่ยงจากการตรวจสอบเกี่ยวกับการทุจริตและข้อผิดพลาด มากกว่าการตรวจสอบธุรกิจขนาดใหญ่

ในการวางแผนการตรวจสอบธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชียังคงควรประเมินความเสี่ยงที่การทุจริตและข้อผิดพลาดอาจทำให้งบการเงินแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ

ตัวอย่างของสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เพิ่มความเสี่ยงของการทุจริตและข้อผิดพลาด ได้แก่

- รายการบัญชีของเจ้าของปนกับรายการบัญชีของกิจการ
- การเปลี่ยนที่ปรึกษากฎหมายหรือผู้สอบบัญชีบ่อยครั้ง
- การเลื่อนวันเริ่มงาน สอบบัญชีบ่อยครั้ง และต้องการให้ตรวจสอบบัญชีให้เสร็จสิ้นโดยไม่มีเหตุผลอันควร
- มีรายการที่ผิดคาดระหว่างปี ซึ่งมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อกำไร
- มีรายการผิดปกติกับกิจการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน เป็นครั้ง

มีข้อขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ภาษีอากร

รหัส 250 การพิจารณาถึงกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่ตรวจสอบ

ISA 250 Consideration of Laws and Regulation in an Audit of Financial Statements

รหัส 250 กำหนดว่าผู้สอบบัญชีควรมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่ตรวจสอบ นอกเหนือจากกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดทางการเงินแล้ว กิจการอาจต้องปฏิบัติตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินธุรกิจหรือธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ธุรกิจขนาดย่อมมักมีกิจกรรมทางธุรกิจที่ไม่ซับซ้อน ดังนั้น กฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องจึงมีน้อยกว่าธุรกิจขนาดใหญ่

เมื่อผู้สอบบัญชีระบุถึงกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการขนาดย่อมที่ตรวจสอบแล้ว ผู้สอบบัญชีควรบันทึกข้อสังเกตไว้ในกระดาษทำการหรือแฟ้มถาวร พร้อมทั้งสอบสวนและปรับปรุงให้ทันสมัย นอกจากนี้ ในการวางแผนและการปฏิบัติตามวิธีการตรวจสอบ รวมถึงการประเมินผลและการรายงานผลที่ได้นั้น ผู้สอบบัญชีควรวางแผนการที่กิจการขนาดย่อมมีการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง อาจส่งผลกระทบต่อสาระสำคัญต่องบการเงินหรือไม่

รหัส 260 การติดต่อสื่อสารกับผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแล

ISA 260 Communications of Audit Matters with Those Charged with Governance

รหัส 260 กำหนดให้ผู้สอบบัญชีระบุถึงบุคคลของกิจการที่ตรวจสอบ ซึ่งผู้สอบบัญชีจะติดต่อสื่อสารด้วยโครงสร้างการกำกับดูแลกิจการของธุรกิจขนาดย่อมอาจระบุถึงบุคคลผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน โดยทั่วไปบุคคลดังกล่าวนี้จะเป็นผู้บริหารของกิจการ ซึ่งอาจหมายถึงรวมถึงคู่สมรสหรือญาติพี่น้องของผู้บริหารที่เข้ามาช่วยในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีบทบาททางด้านการควบคุม

รหัส 300 การวางแผนงานสอบบัญชี

ISA 300 Planning an Audit of Financial Statements

การวางแผนงานสอบบัญชีสำหรับธุรกิจขนาดย่อมไม่ควรใช้เวลามากนักเมื่อเปรียบเทียบกับ การตรวจสอบธุรกิจขนาดใหญ่ เนื่องจากทีมงานตรวจสอบมีจำนวนไม่กี่คน ซึ่งเป็นผลมาจากรายการค้าของธุรกิจขนาดย่อมที่ไม่ซับซ้อน โดยส่วนใหญ่ ผู้สอบบัญชีจะประสานงานกับผู้ช่วยของตนโดยตรง การวางแผนงานสอบบัญชีดังกล่าวอาจทำได้โดยการประชุมกับเจ้าของกิจการโดยตรง การหารือกับเจ้าของกิจการเป็นสิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้สอบบัญชีรับงานตรวจสอบธุรกิจขนาดย่อมแห่งนั้นเป็นปีแรก การบันทึกแผนการสอบบัญชีในกระดาษทำการอาจไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียดมากนัก แต่สิ่งที่ควรระบุไว้ในแผนการสอบบัญชีก็คือ รายละเอียดของวิธีการตรวจสอบหรือแนวการสอบบัญชีในกรณีที่ผู้สอบบัญชีใช้แนวการสอบบัญชีที่เป็นมาตรฐานหรือที่เตรียมไว้แล้วล่วงหน้า แนวการสอบบัญชีนั้นควรมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของธุรกิจขนาดย่อมที่ตรวจสอบด้วย

รหัส 315 ความเข้าใจกิจการและสภาพแวดล้อมและประเมินความเสี่ยงของการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ

ISA 315 Understanding the Entity and Its Environment and Assessing the Risks of Material Misstatement

ในการปฏิบัติงานตรวจสอบงบการเงิน ไม่ว่าจะผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดใหญ่หรือขนาดย่อมควรมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบอย่างเพียงพอที่จะทำให้สามารถระบุและเข้าใจเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมและวิธีปฏิบัติงาน ซึ่งผู้สอบบัญชีเห็นว่าอาจมีผลกระทบต่องบการเงิน หรือต่อการปฏิบัติงานที่ตรวจสอบ หรือต่อรายงานของผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีของธุรกิจขนาดย่อมควรรวบรวมความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ และควรมีการปรับปรุงความรู้ดังกล่าวให้ทันสมัย โดยการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับเจ้าของ

กิจการอย่างสม่ำเสมอ ตัวอย่างของความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบซึ่งผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อมควรรู้ ได้แก่

- กิจกรรมของธุรกิจขนาดย่อม ผลิตภัณฑ์และบริการหลัก และอุตสาหกรรมที่ธุรกิจดำเนินอยู่
- แผนการเปลี่ยนแปลงในลักษณะธุรกิจและเจ้าของกิจการ
- แนวโน้มการทำกำไรหรือขาดทุน หรือความเสี่ยงพอของเงินทุนหมุนเวียน
- กฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจการ
- สภาพแวดล้อมการควบคุมของกิจการ

รหัส 320 ความมีสาระสำคัญในการสอบบัญชี

ISA 320 Audit Materiality

ในการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีควรคำนึงถึงความมีสาระสำคัญและความสัมพันธ์กับความเสี่ยงในการสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีจะกำหนดระดับความมีสาระสำคัญที่เตรียมไว้ได้ในระหว่างการวางแผนการตรวจสอบ เพื่อตรวจสอบการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งในเชิงปริมาณและลักษณะ (คุณภาพ) ของการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงด้วย

การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญในการตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม จะช่วยให้ผู้สอบบัญชีสามารถให้ความสำคัญกับรายการที่จะตรวจสอบ วิธีหนึ่งที่ผู้สอบบัญชีส่วนมากใช้ในการกำหนดระดับความมีสาระสำคัญก็คือ การใช้อัตราส่วนร้อยละของตัวเลขในงบการเงินที่จะตรวจสอบ เช่น กำไรหรือขาดทุนก่อนภาษีเงินได้รายได้หรือยอดรวมของสินทรัพย์ เป็นต้น

การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญโดยใช้อัตราส่วนร้อยละของผลการดำเนินงานก่อนภาษีอาจไม่เหมาะสมกับธุรกิจขนาดย่อมที่มีผลการดำเนินงานอยู่ที่ระดับหรือใกล้เคียงจุดคุ้มทุน เนื่องจากอาจทำให้ได้ระดับความมีสาระสำคัญที่ต่ำเกินไป ซึ่งอาจทำให้ผู้สอบบัญชีใช้วิธีการตรวจสอบหรือหาหลักฐานการสอบบัญชีมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในกรณีดังกล่าว ผู้สอบบัญชีอาจใช้อัตราส่วนร้อยละของรายได้ หรือยอดรวมของสินทรัพย์แทนก็ได้ นอกจากนี้

ในการกำหนดระดับความมีสาระสำคัญโดยรวม ผู้สอบบัญชีอาจกำหนดความมีสาระสำคัญโดยพิจารณาจากยอดคงเหลือของแต่ละบัญชี และข้อเท็จจริงเชิงคุณภาพก็ได้ (เช่น ความเพียงพอของการเปิดเผยข้อมูล)

ในการตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม ในบางครั้ง ผู้สอบบัญชีอาจยังไม่ได้รับร่างงบการเงิน ณ วันที่เริ่มทำการตรวจสอบ จึงทำให้ไม่สามารถกำหนดระดับความมีสาระสำคัญโดยอิงกับตัวเลขในงบการเงินได้ ในกรณีเช่นนี้ ผู้สอบบัญชีอาจต้องใช้ข้อมูลที่ดีที่สุดที่มีอยู่ เช่น การกำหนดระดับความมีสาระสำคัญจากข้อมูลในงบการเงินที่ตรวจสอบแล้วของปีก่อนเพิ่มเติมด้วยความรู้ความเข้าใจในธุรกิจที่ตรวจสอบ

รหัส 330 วิธีปฏิบัติของผู้สอบบัญชีในการตอบสนองต่อความเสี่ยงที่ได้ประเมินไว้

ISA 330 The Auditor's Procedures in Response to Assessed Risks

ในการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชีมักประเมินความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk) ให้อยู่ในระดับสูง เนื่องจากลักษณะและข้อจำกัดของธุรกิจขนาดย่อม ซึ่งอาจเกิดจากการ แบ่งแยกหน้าที่ที่ไม่เพียงพอ และการข้ามขั้นตอนของระบบการควบคุมภายในโดยเจ้าของกิจการ

ในบางกรณี ผู้สอบบัญชีอาจขาดหลักฐานที่จะทำให้มั่นใจว่าการปฏิบัติงานและระบบบัญชีของธุรกิจขนาดย่อมมีประสิทธิภาพและความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่อีกด้วย การได้มาซึ่งความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของการควบคุม (Control Environment) ของธุรกิจขนาดย่อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการประเมินทัศนคติ การตระหนักและการปฏิบัติของเจ้าของกิจการหรือผู้บริหารเกี่ยวกับการควบคุมภายใน โดยพิจารณาถึงระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของเจ้าของกิจการหรือผู้บริหารในการดำเนินงานของธุรกิจขนาดย่อม

ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาระดับของความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk) และความเสี่ยงจากการควบคุมที่ได้

ประเมินไว้ในในการกำหนดลักษณะ ระยะเวลาและขอบเขตของวิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระ (Substantive Procedures) ที่จำเป็น เพื่อที่จะลดความเสี่ยงของการสอบบัญชีให้อยู่ในระดับต่ำพอที่จะยอมรับได้ นั่นคือ กรณีที่ผู้สอบบัญชีประเมินว่าความเสี่ยงจากการควบคุมและความเสี่ยงสืบเนื่องอยู่ในระดับสูง ผู้สอบบัญชีจะพิจารณาถึงลักษณะ ระยะเวลา และขอบเขตของวิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระ เพื่อให้ความเสี่ยงในการสอบบัญชีอยู่ในระดับต่ำ เช่น การใช้วิธีการสุ่มปลายละเอียดเพื่อวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบโดยเฉพาะเพิ่มเติมจากการใช้วิธีการวิเคราะห์ที่เปรียบเทียบ หรือเลือกตรวจสอบรายการและเหตุการณ์บางบัญชี ณ วันสิ้นงวดมากกว่าที่จะตรวจสอบ รายการดังกล่าวก่อนวันสิ้นงวด หรือใช้ขนาดของตัวอย่างที่ใหญ่ขึ้น เป็นต้น

รหัส 401 การสอบบัญชีในสภาพแวดล้อมของระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์

ISA 401 Auditing in a Computer Information Systems Environment

ธุรกิจขนาดย่อมบางแห่งอาจนำคอมพิวเตอร์ขนาดเล็กมาใช้ในการจัดทำบัญชี ซึ่งอาจทำให้ธุรกิจขนาดย่อมแห่งนั้นมีความเสี่ยงในการควบคุมมากขึ้น เนื่องจากปัญหาเรื่องการแบ่งแยกหน้าที่กันทำ กล่าวคือ พนักงานคนหนึ่งอาจปฏิบัติหลายหน้าที่ในเวลาเดียวกัน เช่น การอนุมัติเอกสาร การนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ การใช้คอมพิวเตอร์ การเปลี่ยนโปรแกรมและเพิ่มข้อมูล การใช้และการแจกจ่ายข้อมูล การปรับปรุงและแก้ไขระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาถึงผลกระทบของสภาพแวดล้อมของระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ที่มีต่อการสอบบัญชี ธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชีสามารถประยุกต์แนวปฏิบัติงานสอบบัญชี รหัส 1008 เรื่อง การประเมินความเสี่ยงในการสอบบัญชีกับการควบคุมภายใน ระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ และรหัส 1009 เรื่อง การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในการสอบบัญชี ในการตรวจสอบงบการเงิน

ธุรกิจขนาดย่อม

รหัส 402 ข้อพิจารณาในกรณีที่เกิดการใช้บริการจากองค์กรอื่น

ISA 402 Audit Considerations Relating to Entities Using Service Organizations

ธุรกิจขนาดย่อมอาจใช้บริการจากองค์กรอื่นในลักษณะต่างๆ เช่น การดำเนินการให้เกิดรายการทางการค้าและรับผิดชอบเกี่ยวกับรายการเหล่านั้น หรือการบันทึกรายการและประมวลผลข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (เช่น ใช้บริการจากสำนักงานบัญชี) หากธุรกิจขนาดย่อมใช้บริการจากองค์กรอื่น นโยบาย วิธีการปฏิบัติ และข้อมูลที่เป็นที่กึ่งซึ่งเก็บรักษาโดยองค์กรที่ให้บริการ อาจเป็นเรื่องที่ต้องนำมาพิจารณาในการตรวจสอบงบการเงินของกิจการ นั่นคือ ผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อมควรมีความรู้ความเข้าใจว่าตัวเลขในงบการเงินที่จัดทำโดยสำนักงานบัญชีนั้นมีที่มาอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากผู้สอบบัญชีเห็นว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำโดยองค์กรที่ให้บริการ มีความสำคัญต่อกิจการที่ตรวจสอบและกิจกรรมนั้นมีผลกระทบต่อการสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีควรได้มาซึ่งข้อมูลที่เพียงพอเพื่อให้เข้าใจระบบบัญชีและระบบการควบคุมภายใน

รหัส 500 หลักฐานการสอบบัญชี

ISA 500 Audit Evidence

หลักฐานการสอบบัญชีอาจได้มาจากการทดสอบการควบคุมและการตรวจสอบเนื้อหาสาระโดยใช้ร่วมกันอย่างเหมาะสม ในบางกรณี หลักฐานการสอบบัญชีอาจได้มาจากการตรวจสอบเนื้อหาสาระเพียงอย่างเดียว เช่น ในกรณีที่ความเสี่ยงจากภาวะควบคุมประเมินไว้ในระดับสูงเนื่องจากข้อจำกัดของระบบการควบคุมภายในสำหรับธุรกิจขนาดย่อม

โดยส่วนใหญ่แล้ว ในการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชีจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระมากกว่าที่จะใช้วิธีการทดสอบการควบคุม ซึ่งมีสาเหตุมาจากระบบการควบคุมภายในของธุรกิจขนาดย่อมไม่มีประสิทธิผล

และการใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระให้ประโยชน์ในด้านต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบมากกว่าการใช้วิธีการทดสอบการควบคุม

รหัส 520 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ

ISA 520 Analytical Procedures

การวิเคราะห์เปรียบเทียบในการสอบบัญชีสำหรับธุรกิจขนาดย่อมนั้นมีประโยชน์ เนื่องจากช่วยชี้ให้เห็นถึงข้อมูลที่ผิดปกติหรือน่าสงสัยที่ผู้สอบบัญชีจะตรวจสอบในรายละเอียดเพิ่มเติม เทคนิคการวิเคราะห์เปรียบเทียบจะช่วยให้ผู้สอบบัญชีสามารถกำหนดขอบเขตและวิธีการตรวจสอบได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทางการบัญชีและการเงินของธุรกิจขนาดย่อมอาจมีข้อจำกัด เช่น ธุรกิจขนาดย่อมบางแห่งอาจไม่ได้จัดทำงบการเงินในระหว่างงวด ผู้สอบบัญชีจึงไม่มีข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบในช่วงการว่างแหว่ ในกรณีเช่นนี้ ผู้สอบบัญชีอาจใช้ข้อมูลที่ดีที่สุดที่มีอยู่ เช่น รายการในบัญชีแยกประเภท หรือข้อมูลที่ได้จากการประชุมกับเจ้าของกิจการ เป็นต้น

รหัส 530 การเลือกตัวอย่างในการสอบบัญชี

ISA 530 Audit Sampling and Other Means of Testing

ธุรกิจขนาดย่อมมีจำนวนรายการและเหตุการณ์ทางบัญชีที่เกิดขึ้นในระหว่างปีไม่มากนัก ผู้สอบบัญชียังคงใช้หลักการเลือกตัวอย่างตามที่กำหนดไว้ในรหัส 530 เพื่อให้ตัวอย่างที่เลือกมาตรวจสอบเป็นตัวแทนประชากรที่แท้จริง ผู้สอบบัญชีอาจตัดสินใจเลือกรายการแบบเจาะจงจากประชากร โดยพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจของลูกค้า การประเมินในเบื้องต้นเกี่ยวกับความเสี่ยงสืบเนื่องและความเสี่ยงจากการควบคุม และลักษณะของประชากรที่ทดสอบ รายการที่เลือกแบบเจาะจงดังกล่าวอาจรวมถึงรายการที่น่าสงสัย รายการผิดปกติ รายการที่เคยเกิดข้อผิดพลาด หรือรายการที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดความเสียหาย เช่น รายการผิดปกติกับ

บุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน เป็นต้น

รหัส 545 การตรวจสอบการวัดมูลค่าและการเปิดเผยมูลค่ายุติธรรม

ISA 545 Auditing Fair Value Measurements and Disclosures

รายการในงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อมไม่มีความซับซ้อน และไม่ได้แสดงด้วยมูลค่ายุติธรรมเหมือนธุรกิจขนาดใหญ่ และธุรกิจขนาดย่อมแทบจะไม่ใช้ผู้เชี่ยวชาญในการวัดมูลค่ายุติธรรม ดังนั้น มาตรฐานการสอบบัญชีรหัส 545 จึงไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม

รหัส 550 การตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน

ISA 550 Related Parties

รายการค้าที่เกิดขึ้นในธุรกิจขนาดย่อมมักเป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของ และธุรกิจขนาดย่อมมักไม่ค่อยกำหนดนโยบายและวิธีปฏิบัติสำหรับรายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน โดยส่วนมาก เจ้าของกิจการหรือผู้บริหารธุรกิจขนาดย่อมก็ยังไม่เข้าใจนิยามของบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกันอย่างชัดเจน ในอดีต ผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อมจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาสาระเพื่อให้ทราบถึงรายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้ความเข้าใจในธุรกิจที่ตรวจสอบอย่างลึกซึ้ง ความรู้ความเข้าใจนี้อาจช่วยให้ผู้สอบบัญชีทราบถึงรายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกันที่มีอยู่ แต่ในปัจจุบันที่กในสมุดบัญชีของกิจการ อย่างไรก็ตาม ผู้สอบบัญชีได้ประเมินความเสี่ยงที่การเปิดเผยข้อมูลของรายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกันอยู่ในระดับต่ำ ผู้สอบบัญชีอาจลดปริมาณการตรวจสอบเนื้อหาสาระลงได้

รหัส 560 การตรวจสอบเหตุการณ์ภายหลังวันที่ในงบดุล
ISA 560 Subsequent Events

เหตุการณ์ภายหลังวันที่ในงบดุล หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างวันที่ในงบการเงิน (ผู้ตรวจการบัญชีเรียกว่า “วันที่ในงบดุล”) และวันที่ได้รับอนุมัติให้ออกงบการเงิน ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะเป็นไปในแง่ดีหรือไม่

สำหรับธุรกิจขนาดย่อมจะเป็นไปได้ยากที่ผู้สอบบัญชีจะลงลายมือชื่อในรายงานการสอบบัญชีในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับวันสิ้นงวด เนื่องจากเคยทั่วไปธุรกิจขนาดย่อมจะใช้เวลาในการปิดบัญชี นั่นคือ ช่วงเหตุการณ์ภายหลังวันที่ในงบดุลของธุรกิจขนาดย่อมจะยาวนานกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้มีเหตุการณ์ที่กระทบงบการเงินมากขึ้น มาตรฐานการสอบบัญชีรหัส 560 ระบุให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบให้ครอบคลุมถึงวันที่ในรายงานการสอบบัญชี วิธีการตรวจสอบเหตุการณ์ภายหลังวันที่ในงบดุลของธุรกิจขนาดย่อมจะขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งอาจรวมถึงการอ่านรายงานการประชุม การสอบถามผู้บริหาร และการสอบทานรายการผิดปกติในใบแจ้งยอดจากธนาคาร เป็นต้น

รหัส 570 การดำเนินงานต่อเนื่อง

ISA 570 Going Concern

ธุรกิจขนาดย่อมอาจมีปัญหาระหว่างการดำเนินงานต่อเนื่องมากกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ รหัส 570 กำหนดว่าผู้สอบบัญชีควรพิจารณาว่ามีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใดที่อาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการหรือไม่

สถานการณ์ที่อาจกระทบการดำเนินงานต่อเนื่องของธุรกิจขนาดย่อม เช่น ธนาคารหรือเจ้าหนี้รายใหญ่ไม่ให้กู้ยืม การสูญเสียลูกค้ารายใหญ่ หรือการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เป็นต้น เมื่อพบเหตุการณ์หรือสถานการณ์ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยอย่างมากเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินงานต่อเนื่องของกิจการ

ผู้สอบบัญชีควรสอบทานแผนงานในอนาคตของผู้บริหารที่กำหนดขึ้นจากการประเมินการดำเนินงานต่อเนื่อง และรวบรวมหลักฐานการสอบบัญชีที่เพียงพอและเหมาะสมเพื่อยืนยันหรือจัดข้อสงสัยว่ามีความไม่แน่นอนที่มีสาระสำคัญหรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบที่จำเป็น (เช่น สอบทานประมาณการกำไร สอบถามผู้บริหาร) รวมถึงพิจารณาผลกระทบของแผนงานของผู้บริหารหรือปัจจัยอื่นที่ช่วยบรรเทาเหตุการณ์หรือสถานการณ์ดังกล่าวได้

รหัส 580 คำรับรองของผู้บริหาร

ISA 580 Management Representations

ผู้สอบบัญชีของธุรกิจขนาดย่อมยังจำเป็นต้องขอหนังสือรับรองจากลูกค้าเช่นเดียวกับการตรวจสอบธุรกิจขนาดใหญ่ เพื่อให้ลูกค้ารับรู้ถึงความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่องบการเงิน รวมทั้งเรื่องที่มีความสำคัญต่างๆ เช่น ความครบถ้วนของข้อมูลที่บันทึกและเปิดเผยในงบการเงิน อย่างไรก็ตาม หนังสือรับรองจากลูกค้าหรือคำรับรองของผู้บริหารไม่สามารถทดแทนหลักฐานการสอบบัญชีอื่น ซึ่งผู้สอบบัญชีสามารถคาดหวังได้ว่า จะหามาได้ กล่าวคือ หนังสือรับรองจากลูกค้าไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานที่จะทำให้ผู้สอบบัญชีมั่นใจในความครบถ้วนของระบบบัญชีและงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อมที่ตรวจสอบได้

รหัส 600-699 การใช้ผลงานของผู้อื่น

ISA 600-699 Using Work of Others

ผู้อื่น ตามความหมายของบทบรรณานุกรมนี้ หมายถึงบุคคลสามคน ได้แก่ ผู้สอบบัญชีอื่น ผู้ตรวจสอบภายในและผู้เชี่ยวชาญ ธุรกิจขนาดย่อมมักไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเหล่านี้ เนื่องจากธุรกิจขนาดเล็กได้มีความซับซ้อน มาตรฐานการสอบบัญชีหนึ่งจึงไม่เกี่ยวข้องกับผู้สอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม

รหัส 700 รายงานของผู้สอบบัญชีต่องบการเงิน

ISA 700 The Auditor's Report on Financial Statements

ความเห็นในรายงานของผู้สอบบัญชีต่องบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม มีลักษณะเช่นเดียวกับธุรกิจอื่นๆ ซึ่งต้องแสดงความเห็นให้เป็นไปตามข้อกำหนดตามมาตรฐานการสอบบัญชี กล่าวคือ จะเห็นรายงานอย่างไม่มีเงื่อนไข เห็นข้อมูลและเหตุการณ์ รายงานอย่างมีเงื่อนไข การไม่แสดงความเห็น หรือการแสดงความเห็นว่างงบการเงินไม่ถูกต้อง

สรุป

ในการตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจขนาดย่อม ผู้สอบบัญชีสามารถใช้มาตรฐานการสอบบัญชี และแนวปฏิบัติที่การสอบบัญชีที่ออกโดยสภาวิชาชีพบัญชีเป็นจากรายการมาตรฐานการสอบบัญชีย่อมาไปใช้ได้กับการตรวจสอบงบการเงินของกิจการทุกขนาดและทุกประเภท อย่างไรก็ตาม แนวปฏิบัติการสอบบัญชี รหัส 1005 เรื่อง "ข้อควรพิจารณาในการสอบบัญชีธุรกิจขนาดย่อม" ได้ให้แนวทางการตรวจสอบสำหรับธุรกิจขนาดย่อม ซึ่งผู้สอบบัญชีสามารถนำไปปฏิบัติโดยใช้วิจารณญาณกับผู้ประกอบวิชาชีพ และดัดแปลงให้เหมาะสมกับธุรกิจขนาดย่อมที่ตรวจสอบได้

บรรณานุกรม

International Federation of Accountants (2006), International Auditing Practice Statements 1005 "The Special Considerations in the Audit of Small Entities"
สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2541-2544) มาตรฐานการสอบบัญชี หมวดรหัส 200-299 ถึงหมวดรหัส 900-999. บริษัท พี เอ ลิฟวิ่ง จำกัด.